

Διαπολιτισμική Εκπαίδευση και Περιβαλλοντική Αγωγή

Τρομπούκης Απόστολος (Δρ. Φ.), Σχολικός Σύμβουλος, Διδάσκων στο Παν. Ιωαννίνων.

Summary

Intercultural and environmental educations are two educational institutions and processes that were recently introduced in the school curriculum in Greece.

In our proposal we are going to support the opinion that environmental education can constitute one of the means for intercultural education to accomplish its aims and intentions. Our arguments lie upon conclusions deducted from projects on environmental education that have been carried out lately in Greek schools.

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση και η περιβαλλοντική αγωγή είναι δύο εκπαιδευτικοί θεσμοί και δύο εκπαιδευτικές διαδικασίες, οι οποίες εισήχθησαν στα αναλυτικά προγράμματα της ελληνικής εκπαίδευσης τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια. Όμως, τόσο τα ζητήματα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης όσο και αυτά της περιβαλλοντικής αγωγής από τις αρχές της δεκαετίας του '70 είχαν αρχίσει να κυριαρχούν στον ευρωπαϊκό χώρο ως εκπαιδευτικά θέματα, με τη σκέψη ότι θα έπρεπε να προωθηθούν στην εκπαιδευτική διαδικασία και πρακτική.

Στην εισήγησή μας αυτή γίνεται μια απόπειρα να παρουσιάσουμε τον τρόπο με τον οποίο μπορεί η περιβαλλοντική αγωγή (που είναι ένα θέμα που αφορά όλους τους πολίτες του πλανήτη μας), να αποτελέσει ένα από τα καλύτερα μέσα, προκειμένου να επιτευχθούν οι σκοποί και οι στόχοι της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.

1. Η δυναμική της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση είναι γεγονός ότι μέχρι το 1990 δεν φαινόταν να απασχολεί ιδιαίτερα ούτε την ελληνική κοινωνία αλλά ούτε και τους κύκλους των εκπαιδευτικών της πράξης και τούτο γιατί μέχρι τότε δεν φοιτούσαν πολλοί μαθητές της αλλοδαπής στα ελληνικά σχολεία εκτός από ένα μικρό αριθμό παλινοστούτων μαθητών.

Από το 1990 και μετά στην Ελλάδα άρχισε να διαμορφώνεται η αντίληψη ότι τα βασικά στοιχεία της αγωγής και της διδασκαλίας, προκειμένου να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, έπρεπε να επανεξετασθούν και να επαναπροσδιορισθούν έτσι ώστε να περιλαμβάνουν εκτός των πολιτιστικών στοιχείων της Ελλάδας και στοιχεία πολιτισμού των χωρών προέλευσης των αλλοδαπών μαθητών.

Το εγχείρημα όμως αυτό απαιτεί τον επαναπροσδιορισμό της σκοποθεσίας των αναλυτικών προγραμμάτων αλλά και την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών¹, ώστε να βοηθηθούν το δυνατόν καλύτερα οι μαθητές οι οποίοι ομιλούν μια άλλη γλώσσα και έχουν διαφορετική κουλτούρα, έτσι ώστε να μπορέσουν να ενταχθούν και όχι να αφομοιωθούν στη σχολική ζωή και στην κοινωνία. Διότι δεν πρέπει να μας διαφεύγει ότι η νέα γενιά θα πρέπει να προετοιμασθεί καταλλήλως για να δυνηθεί να ζήσει, πλέον, μέσα στις πολυπολιτισμικές κοινωνίες που τείνουν να δημιουργηθούν σε όλο το πλανητικό στερέωμα.

Από τα μέσα της δεκαετίας του '70, το Συμβούλιο της Ευρώπης προωθεί τη διαπολιτισμική εκπαίδευση και έχει αναπτύξει ένα αξιολογικό ερευνητικό πρόγραμμα για την εκπαίδευση και την πολιτισμική ανάπτυξη των μεταναστών.²

Επίσης, έκτοτε, μια σειρά προγραμμάτων έχουν αναπτυχθεί σε διάφορες χώρες – μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης για την πρακτική εφαρμογή της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.

Είναι γεγονός ότι αν κι έχουν περάσει αρκετά χρόνια από τότε που προέκυψε το ζήτημα αντιμετώπισης των αλλοδαπών μαθητών, ωστόσο η διαπολιτισμική εκπαίδευση στην Ελλάδα φαίνεται να βρίσκεται ακόμη περίπου στο αρχικό της στάδιο, τόσο στο επίπεδο πολιτικού σχεδιασμού, όσο και σε επίπεδο πρακτικής εφαρμογής.

Και' αρχήν επικρατεί ακόμα αρκετή σύγχυση γύρω από τον όρο «διαπολιτισμικότητα». Ορισμένοι αναγνωρίζουν τη δυναμική διαδικασία της διαπολιτισμικής προσέγγισης, αλλά δεν αποδέχονται τον όρο, γιατί δεν κυριολεκτεί. Άλλοι ενώ χρησιμοποιούν τον όρο όμως δεν αποδέχονται βασικές του αρχές. Μερικοί εννοούν με τον όρο διαπολιτισμική εκπαίδευση την αφομοίωση του μαθητικού δυναμικού των αλλοδαπών μαθητών στον πολιτισμό της χώρας υποδοχής.

Εκτός αυτών δεν θα ήταν υπερβολή αν λέγαμε ότι κάποιοι χρησιμοποιούν τον όρο αυτό στην ευρύτερη κοινωνιολογική του διάσταση για να περιγράψουν και να αναλύσουν ένα πραγματικό κοινωνικό φαινόμενο, χωρίς να παραλείπουν να θέσουν και παιδαγωγικούς, πολιτικούς και κοινωνικούς στόχους.

Με άλλα λόγια φαίνεται πως επικρατεί μια σύγχυση ως προς τον ορισμό αλλά και ως προς τον προσδιορισμό των σκοπών και των στόχων της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.

Όμως, όποια άποψη κι αν έχει ο καθένας, ο οποίος είτε ασχολείται είτε ενδιαφέρεται για την εκπαίδευση, πρέπει να παραδεχθεί ότι ο όρος «διαπολιτισμικότητα» σημαίνει πάνω απ' όλα μια διαδικασία συνάντησης, αλληλεπίδρασης, αμοιβαίας συνεργασίας και προώθησης των πολιτισμών.

Για να γίνουν όμως αυτά πράξη απαιτούνται θεσμικές και δομικές αλλαγές έτσι ώστε να δημιουργηθούν εκείνες οι προϋποθέσεις, οι οποίες θα εξασφαλίζουν σ' όλους το δικαίωμα να έχουν ίσες ευκαιρίες στην εκπαίδευση και στη ζωή.

Έχουμε την πεποίθηση ότι η διαπολιτισμική εκπαίδευση, ως αρχή και ως προσέγγιση, δηλώνει μια δυναμική και όχι στατική διαδικασία, αλληλεπίδρασης και συνεργασίας ανάμεσα σε άτομα διαφορετικών εθνικών και μεταναστευτικών κοινωνικών ομάδων, με σκοπό πάντοτε τη δημιουργία ανοιχτών κοινωνιών, που θα χαρακτηρίζονται από αλληλεγγύη, αλληλοκατανόηση, αλληλοαποδοχή και ισονομία. Με αυτή την έννοια και με αυτές τις προϋποθέσεις η διαπολιτισμική εκπαίδευση σημαίνει μια διαδικασία μεταρρύθμισης με τελικό στόχο το μετασχηματισμό του σχολείου και της κοινωνίας, ώστε να παρέχονται σ' όλους τα μέσα να εκφράζονται ως ατομικές και συλλογικές προσωπικότητες· να προβάλλουν τις δικές τους πολιτισμικές απαιτήσεις και να έχουν την υποστήριξη του κράτους στην αναζήτηση πολιτισμικής ταυτότητας, ελευθερίας και αυτοεκπλήρωσης.

Μια τέτοια προσέγγιση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης μας βγάζει από τη βάσανο και το άγχος για τη μορφή που θα πάρει η μετανάστευση και με το τι θα συμβεί στο μέλλον, στην ελληνική κοινωνία, με την παρουσία σχετικά μεγάλου αριθμού μεταναστών για τα ελληνικά δεδομένα.

2. Η αντιπαράθεση εθνοκεντρικών και αντιρατσιστικών απόψεων

Σήμερα αρκετοί μετανάστες στην Ελλάδα δεν είναι ούτε καν δηλωμένοι και καταγεγραμμένοι. Το γεγονός αυτό, όχι σπανίως, γίνεται θέμα συζητήσεων και ανησυχιών μεταξύ των συμπολιτών μας. Δεν πρέπει να αγνοούμε ότι αυτό συμβαίνει και σε άλλες χώρες, και μάλιστα έχει διαπιστωθεί ότι στο δημόσιο λόγο για τους μετανάστες και τη μετανάστευση έχουν δημιουργηθεί και τείνουν πλέον να παγιωθούν στις χώρες της Ευρώπης δύο ρεύματα ομιλητών: οι εθνοκεντρικοί και οι αντιρατσιστές.

Όσοι παρακολουθούν τα τελευταία χρόνια το φαινόμενο της μετανάστευσης και ειδικότερα της μετανάστευσης μετά τη δεκαετία του '60, γνωρίζουν ότι αυτή η αντιπαράθεση δεν έχει τίποτε το ελληνικό στους κόλπους της, ούτε καν το ύφος ή το πάθος και το ήθος των ομιλητών. Αυτή η αντιπαράθεση έχει εκδηλωθεί εδώ και

χρόνια και συναντάται και σήμερα σε αρκετές ευρωπαϊκές χώρες, στις οποίες υπάρχουν μετανάστες, με τον έναν ή με τον άλλο τρόπο.

Πολλάκις οι δύο αντιπαρατιθέμενες απόψεις των εθνοκεντρικών και των αντιρατσιστών βρίσκονται σε αδιέξοδο και η λύση ή ο τρίτος δρόμος στην προσέγγιση του μεταναστευτικού φαινομένου φρονούμε ότι είναι η διαπολιτισμική εκπαίδευση, αρκεί μέσα από αυτή να επιδιώκεται:

η αποτροπή κάθε άνισης μεταχείρισης, η οποία διαχωρίζει και απομονώνει τους μαθητές με διαφορετική από την κυρίαρχη ομάδα γλώσσα και πολιτισμική προέλευση·

η αναγνώριση και αλληλεπίδραση των πολιτισμικών εκφράσεων όλων των μαθητών και η εξασφάλιση της δυνατότητας σ' όλους να διατηρήσουν και να καλλιεργήσουν τα ιδιαίτερα πολιτισμικά τους στοιχεία·

η αλλαγή της εκπαιδευτικής μεθοδολογίας, προκειμένου να διαμορφωθεί ένας σχολικός προγραμματισμός στον οποίο θα υπάρχει χώρος για κάθε μορφή πολιτισμικής ιδιαιτερότητας, η οποία θα καλλιεργεί στους μαθητές την αναλυτική – κριτική σκέψη, έτσι ώστε να αποκτήσουν τις ικανότητες εκείνες που θα τους βοηθούν να αντιμετωπίζουν θέματα που σχετίζονται με τη δυναμική των διαφορετικών πολιτισμών και τις διαδικασίες διαμόρφωσης και μετάδοσης των πολιτισμικών αξιών·

η ανεύρεση κοινών ενδιαφερόντων και κοινών πολιτισμικών προτύπων, προκειμένου κατά την εκπόνηση ενός προγράμματος, περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, αγωγής υγείας ή ευέλικτης ζώνης, να συμμετέχουν όλοι οι μαθητές της τάξης.

Όλες αυτές οι προϋποθέσεις μαζί με τις ευμενείς στάσεις και πεποιθήσεις, του διδακτικού δυναμικού των σχολείων, απέναντι στους αλλοδαπούς μαθητές, μπορούν να πετύχουν την αμοιβαία κατανόηση, την αλληλεγγύη και την ειρηνική συμβίωση των λαών μέσα στις πολυπολιτισμικές κοινωνίες.

Έχουμε την αίσθηση ότι ο θεσμός της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης δύναται να προωθήσει την ανάπτυξη της ικανότητας και της δυνατότητας του καθενός μαθητή ώστε να επικοινωνεί με τους άλλους, να τους κατανοεί, να τους αναγνωρίζει και να τους αποδέχεται.

Σήμερα είναι ανάγκη, περισσότερο όσο ποτέ άλλοτε, να καλλιεργηθεί στη νέα γενιά η ανεκτικότητα και η αλληλεγγύη, προκειμένου να διαμορφωθούν αυτές οι συνθήκες οι οποίες θα δώσουν τη δυνατότητα στους μαθητές να αποκτήσουν κοινωνική συνείδηση, που θα υπερβαίνει τα όρια των ομάδων, κρατών, εθνών, φυλών και θα απαιτεί την κατάργηση της ανισότητας, της αδικίας, των διακρίσεων και θα επιδιώκει την ισοκατανομή του πλανητικού εισοδήματος.

3. Διδακτέα ύλη και διαπολιτισμική εκπαίδευση

Φρονούμε ότι με την αναμόρφωση των αναλυτικών προγραμμάτων σπουδών και της διδακτέας ύλης των σχολικών εγχειριδίων, διαμέσου της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης μπορεί, η εκπαίδευση σε συνδυασμό με τις επιστήμες του ανθρώπου να αναδείξει τα διακριτικά εκείνα γνωρίσματα των τοπικών πολιτισμών, που επιβάλλουν ένα αποκεντρωμένο ή πολυκεντρικό σύστημα, στο πεδίο της κουλτούρας πρώτα και σε συνέχεια με αυτό και στις άλλες εκφράσεις της κοινοτικής δραστηριότητας.

Επίσης η ελληνική κουλτούρα διαθέτει εκείνα τα πολιτισμικά πρότυπα, τα οποία μπορούν να αποτελέσουν σημαντικά σημεία συνάντησης και επικοινωνίας μεταξύ των αλλοδαπών μαθητών. Στην παράδοσή μας δεν πρέπει να το αγνοούμε ότι υπάρχουν τα κοσμοθεωρητικά εκείνα σχήματα ή συστήματα αξιών τα οποία έχουν κατά γενική ομολογία, ευρύτερο ευρωπαϊκό και οικουμενικό ενδιαφέρον. Τα κοσμοθεωρητικά αυτά σχήματα προβάλλουν εναλλακτικά πρότυπα απέναντι στα αδιέξοδα μοντέλα της κοινωνίας της αγοράς, που προωθείται από την πολιτική της νέας παγκοσμιοποίησης, η οποία, μάλιστα, προβάλλεται καταιγιστικά από τα Μ.Μ.Ε., τα οποία χωρίς περίσκεψη θυσιάζουν τη φύση, τους πολιτισμούς και τις κουλτούρες των λαών στο βωμό του οικονομικού κέρδους ορισμένων ισχυρών μειοψηφιών κορυφής.

Τα πολιτισμικά αυτά πρότυπα και οι διαχρονικοί αρχετυπικοί πολιτισμικοί κώδικες επικοινωνίας των ανθρώπων αναδεικνύονται μέσα από τη διδακτέα ύλη όλων των μαθημάτων αρκεί να είναι καλά ενημερωμένος και ευαισθητοποιημένος ο εκπαιδευτικός της πράξης.³

4. Ο Θεσμός της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης ως διαδικασία διαπολιτισμικής εκπαίδευσης

Ο θεσμός της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και αγωγής, ο οποίος εισήχθη τα τελευταία χρόνια ως εκπαιδευτική διαδικασία στα σχολεία όλων των κρατών μελών του Ο.Η.Ε. μπορεί να αποτελέσει το μέσο εκείνο το οποίο θα δώσει λύσεις στα αδιέξοδα της διαπολιτισμικής εκπαιδευτικής διαδικασίας και πρακτικής, γιατί η ισορροπία του πλανητικού οικοσυστήματος είναι κάτι που αφορά όλους τους μαθητές ανεξάρτητου φύλου, εθνότητας και φυλής.

Η περιβαλλοντική εκπαίδευση είναι δημιούργημα αλληπάλληλων διεθνών διασκέψεων που πραγματοποιήθηκαν για το περιβάλλον από το 1970 που έγινε η πρώτη στη Νεβάδα του Τέξας μέχρι το 1997 που έγινε η τελευταία στη Θεσσαλονίκη. Η επόμενη θα πραγματοποιηθεί στο Buenos Aires της Αργεντινής το 2007.

Οι διασκέψεις αυτές έχουν πραγματοποιηθεί υπό την αιγίδα της UNESCO, της Διεθνούς Ένωσης για τη Διατήρηση της Φύσης (I.U.C.N.) και το πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Προστασίας του Ο.Η.Ε. (U.N.E.P.).⁴

Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η περιβαλλοντική εκπαίδευση δεν είναι ένα μάθημα με μια καθορισμένη διδακτέα ύλη, αλλά είναι μια εκπαιδευτική διαδικασία, όπου μέσα από προγράμματα, που έχουν ως θέμα τους περιβαλλοντικά και οικολογικά προβλήματα, γίνεται προσπάθεια να πληροφορηθούν και να ευαισθητοποιηθούν οι μαθητές γύρω από την οικολογική, οικονομική, κοινωνική και πολιτική αλληλεξάρτηση των αστικών και αγροτικών περιοχών σ' ολόκληρο τον πλανήτη· διότι, τα περιβαλλοντικά προβλήματα δεν έχουν πατρίδα, γι' αυτό, άλλωστε, και το σύνθημα των πρώτων οικολόγων ήταν «δράσε τοπικά σκέψου πλανητικά».

Η εκπαιδευτική αυτή διαδικασία της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, σε όλες τις βαθμίδες των εκπαιδευτικών συστημάτων, στοχεύει:

- να δοθεί η ευκαιρία στο μαθητή να αποκτήσει γνώσεις, στάσεις, αξίες και δεξιότητες που να είναι απαραίτητες για την προστασία και βελτίωση του περιβάλλοντος του πλανήτη μας,
- να διαμορφώσει νέες ατομικές και συλλογικές συμπεριφορές απέναντι στα περιβαλλοντικά προβλήματα που αντιμετωπίζει ο πλανήτης Γη,
- να αποκτήσει ο νέος σημερινός άνθρωπος περιβαλλοντική ευθύνη και οικολογική συνείδηση.

Για να επιτευχθούν αυτά, προτείνονται από τις διεθνείς διακηρύξεις, που προαναφέραμε, δύο μοντέλα υλοποίησης προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. Το ένα μοντέλο ονομάζεται πολυεπιστημονικό και το άλλο διεπιστημονικό.

Σύμφωνα με το πολυεπιστημονικό μοντέλο, τα στοιχεία της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης ενσωματώνονται με κατάλληλους μεθόδους σε όλα τα ήδη υπάρχοντα μαθήματα και έτσι εμβολιάζεται ολόκληρη η εκπαίδευση με τις περιβαλλοντικές – οικολογικές προσεγγίσεις.

Αντίθετα σύμφωνα με το διεπιστημονικό μοντέλο η περιβαλλοντική εκπαίδευση οργανώνεται ως ένας ξεχωριστός τομέας. Οι διαφορετικές επιστήμες – μαθήματα συνεργάζονται με τέτοιους τρόπους ώστε να δημιουργούν είτε ένα ξεχωριστό μάθημα είτε ένα project.

Τα μοντέλα αυτά παρόλο που εκφράζουν δύο διαφορετικές αντιλήψεις εκπόνησης προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, ωστόσο και στις δύο αυτές μορφές ενσωμάτωσης της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στο σχολείο, λαμβάνουν χώρα δραστηριότητες ένθα ο μαθητής μέσα και έξω από το σχολείο:

- παρατηρεί τη ληστρική υπερ-εκμετάλλευση των φυσικών πόρων του πλανήτη μας,
- εξετάζει τη διατάραξη των φυσικών οικοσυστημάτων από τη ρύπανση,
- διαπιστώνει τη φθορά των παραδοσιακών πολιτισμών.

Με άλλα λόγια δίνεται η ευκαιρία σ' όλους τους μαθητές μέσα από αυτές τις δραστηριότητες να περπατήσουν σε αρχέγονα μονοπάτια και περάσματα άγριων ζώων· να χαρούν τα χρώματα και τις μυρωδιές από τα άνθη και τα φυτά της φύσης· να ξεδιψάσουν σε κρυστάλλινες προγονικές βρύσες· να γίνουν έστω για λίγο ερευνητές, περιηγητές, δημοσιογράφοι, ζωγράφοι, ποιητές· να αναζητήσουν την ανθρώπινη παρουσία μέσα στη φύση από το παρελθόν μέχρι σήμερα, να προβληματισθούν με τη σιωπή της ερήμωσης της υπαίθρου και να εξωτερικεύσει ο κάθε μαθητής τις ανησυχίες του, τις εμπειρίες του και να προβάλλει τις δικές του προτάσεις.

5. Η διαπολιτισμική εκπαίδευση στα προγράμματα περιβαλλοντικής αγωγής

Η συναρπαστική αυτή εκπαιδευτική διαδικασία έχει αποδειχθεί ότι γοητεύει μαθητές και δασκάλους. Επιπλέον, μέσα απ' αυτή την ελκυστική παιδαγωγική διαδικασία οι μαθητές ανταλλάσσουν γνώμες, απόψεις και ιδέες. Στη διαλεκτική αυτή συνάντηση ο αλλοδαπός μαθητής γνωρίζεται καλύτερα με τους συμμαθητές του, μεταφέρει πληροφορίες στους άλλους μαθητές από την πατρίδα του, συνδράμει κι αυτός ώστε να οργανωθούν και να ταξινομηθούν τα δεδομένα και οι πληροφορίες, μοιράζεται τον αγώνα και την αγωνία των συμμαθητών του, προκειμένου να εξαχθούν τα συμπεράσματα της έρευνάς τους, κοπιάζει κι αυτός για να προταθούν το δυνατόν οι καταλληλότερες λύσεις στο οικολογικό πρόβλημα που εξετάζουν. Έτσι, με τη συμμετοχική του αυτή παρουσία δένεται με την ομάδα, κοινωνικοποιείται και γίνεται φίλος με τους άλλους συμμαθητές του.

Όσαύτως κρίνεται σκόπιμο να σημειώσουμε ότι επειδή τα οικολογικά προβλήματα, τα οποία εξετάζονται στα προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, αγγίζουν όλα τα παιδιά ανεξαρτήτου χώρας, προέλευσής τους, γι' αυτό και η συμμετοχή τους είναι αυθόρμητη, ευεργετική και δημιουργική. Επίσης έχει παρατηρηθεί ότι η νέα γενιά ανησυχεί πάρα πολύ για την περιβαλλοντική υποβάθμιση του πλανήτη μας και έχει αντιληφθεί ότι η υποβάθμιση αυτή απαιτεί απ' όλους μας ιδιαίτερη ευαισθητοποίηση, προκειμένου να αποσοβηθούν οι κίνδυνοι που απειλούν τη φύση. Εξάλλου το ενδιαφέρον αυτό είναι εκείνο το οποίο ενώνει τις προσπάθειες όλων των μαθητών μέσα από το θεσμό της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης για να προστατεύσουν τη φύση, δηλαδή το σπίτι τους, διότι έχουν κατανοήσει ότι:

- η τρύπα του όζοντος απειλεί όλους τους πολίτες αυτού του πλανήτη, τι κι αν τα αέρια που καταστρέφουν το όζον της στρατόσφαιρας παράγονται σε ορισμένα μόνο σημεία της γης,
- τα νέφη της όξινης βροχής, επίσης, μπορεί να δημιουργηθούν σε κάποια σημεία του πλανήτη μας, όμως η όξινη βροχή μπορεί να καταστρέψει τα δάση, τις λίμνες και τα ποτάμια άλλων περιοχών,
- το φαινόμενο του θερμοκηπίου, δυστυχώς θα κτυπήσει «δικαίους και αδίκους», και μάλιστα σύμφωνα με τις προβλέψεις των ειδικών θα πρέπει να αντιμετωπίσουμε σε λίγο και τους μετανάστες, οι οποίοι θα είναι κνηνημένοι από τη φύση ένεκα αυτού του φαινομένου.

Σε πάρα πολλά προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης οι εκπαιδευτικοί διαπιστώνουν ότι μπορούν να γίνουν προσεγγίσεις, αβίαστα, διαπολιτισμικής εκπαίδευσης κατά την εκπόνηση αυτών των διαδικασιών και ερευνών με τον ένα ή τον άλλο τρόπο.

Για παράδειγμα σε μικρή τάξη Δημοτικού Σχολείου έχει εκπονηθεί ένα πρόγραμμα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης με θέμα: «Αμπέλι – σταφύλι – κρασί». Το μοντέλο που εφαρμόστηκε ήταν το διεπιστημονικό. Στην προσπάθεια να γίνει η γλωσσική και η

αισθητική προσέγγιση του θέματος υπάρχει στο project καταγραμμένο ποίημα, με το οποίο ο εκπαιδευτικός της τάξης προσπαθεί συγχρόνως με την διαδικασία της περιβαλλοντικής αγωγής να προσεγγίσει και τους στόχους της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.

Γλυκό τσαμπί σταφύλι

Εγώ με το αραπάκι
και με το κινεζάκι
και τον αμερικάνο
κινάμε για 'κει πάνω
'κει πάνω στο φεγγάρι
μια μέρα του Γενάρη.
Εγώ με το αραπάκι
και τον αμερικάνο
και το μικρό κινέζο
τρελαίνομαι και παίζω.

Μα αφού μας ξεχωρίζουν
κι αφού μας εμποδίζουν
θα μπούμε σ' ένα πύραυλο
να πάμε σ' άλλο αστέρι
μια μέρα μεσημέρι.

Τι τάχα κι αν δεν έχουμε
το ίδιο χρώμα όλοι
στο γύρω-γύρω όλοι;
Το θέλουμε και θά 'μαστε
αχώριστοι και φίλοι
γλυκό τσαμπί σταφύλι

Κατ' αυτόν τον τρόπο, ελκυστικά και αβίαστα, περνά το πνεύμα και η ιδεολογία της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης μέσα από την περιβαλλοντική αγωγή.

Για να δώσουμε μια πιο παραστατική εικόνα αυτού του φαινομένου, είναι απαραίτητο να παρουσιάσουμε κι άλλο ένα πρόγραμμα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης που έχει εκπονηθεί, από το 3ο Δημοτικό Σχολείο Κόνιτσας και το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Κόνιτσας κατά το σχ. έτος 2004 – '05 και είχε ως θέμα του: «Ο Αώος το ποτάμι που μας ενώνει».

Στην Κόνιτσα φοιτούν πολλοί μαθητές από τη γειτονική Αλβανία. Ο Αώος πηγάζει από την Πίνδο, συγκεκριμένα από το όρος Λάκμων, διαρρέει την περιοχή του Ζαγορίου, σχηματίζει μια μεγάλη χαράδρα πλησίον της Κόνιτσας μεταξύ Σμόλικα και Τύμφης και χύνεται στην Αδριατική θάλασσα κοντά στην Αυλώνα, αφού διασχίσει την πεδιάδα της Πρερετής στο Αλβανικό έδαφος. Το μήκος του ποταμού είναι 261 χιλιόμετρα.

Κατά την εκπόνηση αυτού του προγράμματος οι μαθητές ζήτησαν πληροφορίες για τον ποταμό Αώο και από σχολεία πόλεων και χωριών της Αλβανίας απ' όπου διέρχεται το ποτάμι, είτε με email είτε δια της παραδοσιακής αλληλογραφίας. Οι αλλοδαποί μαθητές από την Αλβανία, που φοιτούν στο σχολείο της Κόνιτσας, σύνταξαν τα κείμενα στην Αλβανική γλώσσα και έγιναν έτσι οι «διαπολιτισμικοί» μεσολαβητές, προκειμένου να συγκεντρωθούν το δυνατόν περισσότερες πληροφορίες ώστε να αποκτήσουν οι μαθητές μια σφαιρική εικόνα για το ποτάμι τους.

Επίσης και οι μαθητές των σχολείων της Αλβανίας, οι οποίοι εκπονούσαν κι αυτοί παρόμοιο πρόγραμμα, ενδιαφέρθηκαν να μάθουν για τις πηγές του ποταμού Αώου, για τα παραδοσιακά γεφύρια του, για την ιστορία του ποταμού, για το κατά πόσο συμβάλλει ο ποταμός αυτός στην οικονομική και πολιτισμική ανάπτυξη της περιοχής και για το αν οι κάτοικοι της Ελλάδας τον επιβαρύνουν με φυτοφάρμακα και λιπάσματα.

Εκτός από αυτές τις ανταλλαγές των πληροφοριών, οι μαθητές του σχολείου της Κόνιτσας που εκπονούσαν αυτό το πρόγραμμα επισκέφθηκαν την Αλβανία όπου ξεναγήθηκαν και φιλοξενήθηκαν από τους μαθητές των αλβανικών σχολείων.

Με την επίσκεψη αυτή δόθηκε η ευκαιρία στους Αλβανούς μαθητές που φοιτούν στο σχολείο της Κόνιτσας να παρουσιάσουν στους Έλληνες συμμαθητές τους τα ήθη, τα έθιμα, την ιστορία, την αρχιτεκτονική τέχνη, τη μουσική και γενικά τον πολιτισμό της πατρίδας τους. Εκδηλη ήταν η περηφάνια, που διακατείχε τους αλλοδαπούς μαθητές, καθ' όλη τη διάρκεια της ξενάγησης στην Αλβανία, τόσο για την πατρίδα τους όσο και γιατί είχαν την τιμή να γίνουν αυτοί διερμηνείς στις συζητήσεις μαθητών και εκπαιδευτικών του σχολείου της Κόνιτσας και αυτών της Αλβανίας, κατά την ομολογία των συνοδών εκπαιδευτικών.

Οι έλληνες μαθητές στην επίσκεψη αυτή παρακολούθησαν τη ροή του ποταμού Αώου σ' όλη την Αλβανική περιοχή μέχρι τις εκβολές του. Έτσι, όλοι οι μαθητές με τη σφαιρική και διεπιστημονική αυτή εξέταση του ποταμού αντιλήφθηκαν καλύτερα το πώς λειτουργεί η δυναμική ισορροπία της φύσης, πώς καταστρέφεται και πώς μπορεί αυτή να αποσοβηθεί, όταν όλοι οι πολίτες είναι ενημερωμένοι και ευαισθητοποιημένοι για τα περιβαλλοντικά προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα ο ποταμός Αώος. Ακόμα, πίστεψαν ότι μπορούν να πάρουν πλέον θέση απέναντι στα προβλήματα του συνολικού πλανητικού περιβάλλοντος και να αναπτύξουν δημιουργική δράση, μαζί με τους άλλους μαθητές όλου του κόσμου, γύρω από αυτά, τα θέματα που έχουν σχέση με την περιβαλλοντική εκπαίδευση, μέσα από αυτά και γι' αυτά.

Εκτός αυτών διαπίστωσαν ότι μπορούν να υιοθετήσουν μαζί με άλλα σχολεία άλλων χωρών διαμέσου των αλλοδαπών συμμαθητών τους ένα σύνολο πρακτικών καθηκόντων, υποχρεώσεων και δράσεων για τη διατήρηση, προστασία και βελτίωση του περιβάλλοντος του πλανήτη που κατοικούν.

Οι συνοδοί εκπαιδευτικοί οι οποίοι είχαν εμπλακεί στην εκπόνηση αυτού του προγράμματος διαπίστωσαν, με το πέρας του προγράμματος, ότι επιτεύχθηκε ο διττός στόχος που είχαν θέσει όταν ξεκινούσαν αυτό το πρόγραμμα και μάλιστα με τον καλύτερο τρόπο, διότι και περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση απέκτησαν οι μαθητές τους και το πνεύμα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης πέρασε μέσα στην τάξη.

6. Επιμύθιο

Φρονούμε ότι όλες αυτές οι παιδαγωγικές δραστηριότητες που συμπεριλαμβάνει η περιβαλλοντική εκπαίδευση μπορούν να συμβάλλουν, εκτός των άλλων, όχι μόνο στην ειρηνική συμβίωση όλων των πολιτών μέσα στις πολυπολιτισμικές κοινωνίες, αλλά θα επιτρέψουν στη νέα γενιά να αντιληφθεί πόσο μεγάλη σημασία έχει να διασωθούν και να παραμείνουν «ζωντανές» όλες οι παραδοσιακές τοπικές κουλτούρες, οι οποίες αποδείχθηκε ότι αποτελούν πρότυπο ισορροπίας του ανθρώπου και του πολιτισμού με τη φύση.

Προσέτι εάν τα προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης εμποτισθούν και με το πνεύμα της νέας φιλοσοφίας της φύσης τότε αυτός ο εκπαιδευτικός θεσμός δεν θα δώσει μόνο απαντήσεις στις οικολογικές προκλήσεις, αλλά θα μπορέσει να λειτουργήσει και ως ένα μάθημα περιβαλλοντικής και κοινωνικής ηθικής. Τούτο είναι δυνατόν να συμβεί γιατί η φιλοσοφία της φύσης στην περιβαλλοντική εκπαίδευση προωθεί την εγκαθίδρυση, στις νέες κοινωνίες, του βιοκεντρικού – φυσιοκεντρικού κοσμοειδώλου, του οποίου οι βασικές πεποιθήσεις επιγραμματικά είναι 5:

Η πίστη ότι όλοι οι άνθρωποι είναι μέλη της γήινης κοινότητας ζωής, με την ίδια έννοια, με την ίδια αξία και με τους ίδιους όρους με άλλα έμβια όντα.

Η πίστη ότι όλοι οι άνθρωποι μαζί με τα άλλα έμβια όντα, αποτελούν στοιχεία σ' ένα σύστημα αλληλεξάρτησης, με τέτοιο τρόπο, ώστε η επιβίωση κάθε έμβιου όντος και οι δυνατότητές του να επιβιώνει και να ευδοκιμεί, να εξαρτάται πέρα από τις φυσικές συνθήκες και από τις σχέσεις του προς τα άλλα έμβια όντα καθώς και από την αβιοτική φύση.

Η πεποίθηση ότι όλοι οι οργανισμοί αποτελούν τελεολογικά κέντρα ζωής με την έννοια ότι το καθένα είναι ένα μοναδικό ον, το οποίο έχει την ιδιαιτερότητά του και που επιδιώκει το δικό του καλό, με τον δικό του τρόπο.

Οι πεποιθήσεις αυτές ανατρέπουν την καθεστηκυία κοσμοαντίληψη του ανθρωποκεντρικού κοσμοειδώλου, το οποίο ταλανίζει εκατοντάδες χρόνια την ανθρωπότητα, και συγχρόνως, αυτές οι πεποιθήσεις, υπηρετούν απροφάσιστα και απρόσκοπτα τους σκοπούς και τους στόχους της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.

Η εγκαθίδρυση αυτού του πνεύματος στην εκπαίδευση είναι δυνατόν να δημιουργήσει μια ανθρώπινη κοινωνία, η οποία κάνοντας χρήση της οικολογικής λογικής, θα μπορέσει να αυτομετασχηματισθεί και να αυτοανανεωθεί σε μια πλανητική πολυπολιτισμική κοινωνία, η οποία θα βασίζεται στην ενότητα, στη

διαφορά, τον αυθορμητισμό και στις μη ιεραρχικές σχέσεις, που είναι και το ζητούμενο της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.

Σημειώσεις

1. Γεωργογιάννης Π., Διαπολιτισμική επάρκεια και ετοιμότητα του εκπαιδευτικού, πρακτικά 1ου Πανελληνίου συνεδρίου, Άρτα, 10-11 Δεκεμβρίου 2004, Πάτρα 2004, σ. 49-70.
2. Βλ. σχετικά Τρομπούκης Α., Η διαπολιτισμική εκπαίδευση στην εποχή της Παγκοσμιοποίησης, πρακτικά 1ου Πανελληνίου συνεδρίου, Άρτα, 10-11 Δεκεμβρίου 2004, Πάτρα 2004, σ. 235.
3. Τρομπούκης Α., Διαπολιτισμική εκπαίδευση και πολιτισμικά πρότυπα, πρακτικά 8ου Διεθνούς συνεδρίου, Πάτρα 8-10 Ιουλίου 2005, Πάτρα 2005, σ. 104-116.
4. Βλ. σχετ. Τρομπούκης Α., Η περιβαλλοντική εκπαίδευση στο Νηπιαγωγείο (Θεωρία και πράξη) Β΄ έκδοση, εκδ. Γεωργαλάς, Αθήνα 2003, σ. 23-38.
5. Παπαδημητρίου Ε., Για μια νέα φιλοσοφία της φύσης, εκδ. Πολίτης, Αθήνα 1995, σ. 227.

Βιβλιογραφία

- Γεωργογιάννης Π., (2004), Διαπολιτισμική επάρκεια και ετοιμότητα του εκπαιδευτικού, πρακτικά 1ου Πανελληνίου συνεδρίου, Άρτα, 10-11 Δεκεμβρίου 2004, Πάτρα.
- Παπαδημητρίου Ε., (1995), Για μια νέα φιλοσοφία της φύσης, εκδ. Πολίτης, Αθήνα.
- Τρομπούκης Α., (2004), Η διαπολιτισμική εκπαίδευση στην εποχή της Παγκοσμιοποίησης, πρακτικά 1ου Πανελληνίου συνεδρίου, Άρτα, 10-11 Δεκεμβρίου 2004, Πάτρα.
- Τρομπούκης Α., (2005), Διαπολιτισμική εκπαίδευση και πολιτισμικά πρότυπα, πρακτικά 8ου Διεθνούς συνεδρίου, Πάτρα 8-10 Ιουλίου 2005, Πάτρα.
- Τρομπούκης Α., (2003), Η περιβαλλοντική εκπαίδευση στο Νηπιαγωγείο (Θεωρία και πράξη) Β΄ έκδοση, εκδ. Γεωργαλάς